Vârsta învățării

Valentina **CHICU**

lector, Universitatea de Stat din Moldova;
formatoare, Centrul Educațional PRO DIDACTICA

Rezumat: *În secolul al XXI-lea sistemele de învățământ se confruntă cu marea provocare de a asigura condiții echitabile educației de calitate pentru toți pe parcursul întregii vieți. În contextul schimbărilor în structura populației, unde ponderea adulților vârstnici este în creștere, devine prioritară instruirea adulților vârstnici, ceea ce presupune crearea unei oferte accesibile pentru fiecare și cultivarea cererii de servicii educaționale. Pentru a face față acestei provocări, pentru a oferi servicii educaționale în contexte noi, este necesară reconsiderarea sistemului de învățământ, revizuirea politicilor în domeniu, a misiunii școlii în comunitate și a pregătirii cadrelor didactice.*

Cuvinte-cheie: *educație pe tot parcursul vieții, educația adulților, adulți vârstnici, politici educaționale.*

Abstract: *In the 21st century all education systems face the great challenge of having to provide equitable conditions for a lifelong quality education for all. Given the ongoing changes in population structure, where the number of older adults is increasing, the training of the latter ought to become a priority. This process implies creating an affordable offer for everyone and cultivating the demand for educational services. In order to meet this challenge, it is necessary to reconsider the education system, to train teachers to provide educational services in new contexts, to review the policies in the field and the mission of the school community.*

Keywords: *lifelong education, adult education, senior adults, educational policies.*

CONTEXT, ORI DE CE ABORDĂM AZI PROBLEMATICA ADULȚILOR VÂRSTNICI

Evoluțiile demografice din ultimii ani sunt caracteristice tuturor țărilor, dar se resimt mai accentuat în cele în curs de dezvoltare, precum țările ex-sovietice, inclusiv Republica Moldova. Principalele rezultate ale recensământului populației (RPL) din anul 2014 arată că, din punct de vedere economic, structura populației pe grupe de vârstă de interes a înregistrat schimbări semnificative în raport cu anul 2004.

În conformitate cu criteriile folosite de specialiști în analiza datelor demografice, se consideră că ponderea de 12-14% a persoanelor cu vârsta de peste 60 de ani denotă un nivel mediu de îmbătrânire a populației; 16-18% – un nivel înalt de îmbătrânire, 18% și mai mult – un nivel foarte înalt. Conchidem că în anul 2014 populația țării noastre a atins deja un *nivel foarte înalt de îmbătrânire*. Pronosticurile specialiștilor pentru perioada de până în anul 2050 vorbesc despre faptul că fenomenul îmbătrânirii în țara noastră va atinge proporții extrem de mari.

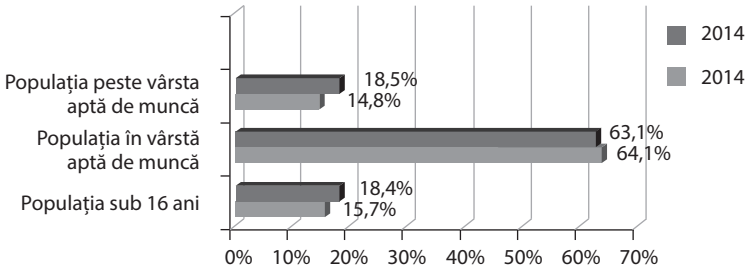

Figura 1. *Dinamica structurii populației pe grupe de vârstă în perioada 2004-2014* [3]

Pe parcursul ultimelor decenii, ONU a accentuat necesitatea de a asigura:

(i) *integrarea* procesului global de *îmbătrânire* şi a procesului general de *dezvoltare*;

(ii) *edificarea* unei *societăţi pentru oamenii de toate vârstele.*

O asemenea societate optează pentru o *îmbătrânire activă* şi se bazează pe *principiul solidarităţii între generaţii.*

Astfel, sistemul de învăţământ, prin alinierea politicilor la realităţile existente, urmează să creeze premise pentru o societate pentru toate vârstele în Republica Moldova şi să contribuie la asigurarea îmbătrânirii active.

Îmbătrânirea activă înseamnă înaintarea în vârstă în condiţii optime de sănătate, un rol activ în societate şi împlinire pe plan profesional, dar şi autonomie în viaţa de zi cu zi şi implicare în activităţi civice.

EVOLUŢIA PERCEPŢIEI ÎNVĂŢĂRII

Viaţa este o continuă învăţare.

Ce este învăţarea? Ne-am obişnuit cu acest concept atât de uzual, încât nu ne mai punem întrebări despre: semnificaţia învăţării, procesul învăţării, timpul în care învăţăm... Trăim într-un secol în care avem nevoie de informaţii noi, de abilităţi noi de utilizare şi mânuire a unor ustensile ori dispozitive care au dat buzna în viaţa noastră.

În secolul al XX-lea consideram că vârsta învăţării este copilăria şi tinereţea – o percepţie acceptată de majoritatea, inclusiv de structurile de conducere ale statului. Astfel, ministerul de resort, prin politicile educaţionale elaborate şi promovate şi prin structura sistemului de învăţământ, susţinea ideea că învăţarea are loc doar în instituţiile din sistemul de învăţământ şi doar la vârsta copilăriei şi tinereţii. Situaţia descrisă caracteriza sistemele de învăţământ din multe ţări, nu doar de la noi.

Învăţarea pe tot parcursul vieţii include activităţile de învăţare realizate de o persoană pe parcursul vieţii, în contexte de educaţie formală, nonformală şi informală, în scopul formării sau dezvoltării competenţelor din perspectiva personală, civică, socială şi profesională.

(Codul educaţiei, art. 123)

La sfârşitul secolului al XX-lea, odată cu apariţia şi dezvoltarea conceptului de *învăţare pe tot parcursul vieţii* (*Lifelong Learning şi Lifewide Learning*), constatăm că învăţarea nu poate şi nu trebuie să fie legată de *loc* şi *timp*, deoarece cunoştinţele şi competenţele se acumulează şi se aplică oricând, la orice vârstă, şi oriunde. Educaţia nu trebuie să se limiteze la perioada iniţială a vieţii şi la contextul formal, ci se poate realiza şi în context nonformal şi informal.

În secolul al XXI-lea se impune o nouă concepţie a educaţiei, cu noi priorităţi. Direcţiile prioritare de dezvoltare a educaţiei pe tot parcursul vieţii pentru următorii 15 ani sunt stabilite în *Declaraţia Forumului Mondial al Educaţiei*, organizat la Incheon, Republica Coreea, la 21 mai 2015: *Education 2030: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All.* La forum au participat reprezentanţi ai 160 de ţări, inclusiv Republica Moldova. Declaraţia derivă din obiectivul al patrulea din *Obiectivele de dezvoltare durabilă*, care se referă la domeniul educaţiei. Prin această *Declaraţie,* ţările participante *recunosc* că educaţia are rolul de a transforma viaţa omului şi este forţa motrice a proceselor orientate spre atingerea celor 17 obiective de dezvoltare durabilă şi *se angajează* „..cu un sentiment de urgenţă să urmeze o *agendă* unică, reînnoită, holistică, ambiţioasă şi aspiraţională pentru educaţie". *Agenda* adoptă o abordare bazată pe învăţarea pe tot parcursul vieţii, pe acces, echitate, incluziune şi calitate în educaţie. În unul dintre elementele esenţiale ale agendei se subliniază faptul că toţi oamenii trebuie să aibă *acces la oportunităţi de învăţare pe tot parcursul vieţii.* Oportunităţile de învăţare vor fi create în baza unor studii privind competenţele necesare pe piaţa muncii, competenţele de dezvoltare personală şi cetăţenie activă. Aceste competenţe pot asigura calitatea vieţii oamenilor, inclusiv a adulţilor vârstnici, şi pot contribui la reducerea sărăciei. Astăzi, învăţarea şi-a lărgit semnificaţia şi, depăşind limitele obţinerii unui volum de cunoştinţe, s-a transformat într-un proces de aplicare a cunoştinţelor în contexte social importante. Epoca dinamică în care trăim solicită de la fiecare om de orice vârstă nu doar adaptare psihologică la condiţiile în continuă schimbare, dar şi participarea la experienţe socioculturale noi.

Învăţarea pe tot parcursul vieţii a devenit un principiu de organizare a tuturor formelor de învăţământ, un cadru de asigurare a dreptului la educaţie pentru fiecare om şi o prioritate a sistemelor de învăţământ la nivel global. Marea provocare constă în a depune acelaşi efort şi a acorda aceeaşi atenţie dezvoltării, recunoaşterii şi sprijinirii tuturor tipurilor de învăţare pentru toate categoriile de populaţie. Această schimbare reprezintă fundamentul pentru elaborarea politicilor educaţionale şi a strategiei de dezvoltare a unui sistem de învăţare pe tot parcursul vieţii.

Generalizând ideile promovate de organizaţiile internaţionale, constatăm că transpunerea în practică a conceptului de *învăţare pe tot parcursul vieţii* presupune reconsiderarea sistemului de învăţământ

prin promovarea de politici şi acte normative şi prin asigurarea structurilor, a mecanismelor, procedurilor şi practicilor, astfel încât să se ajungă la cultura învăţării pe tot parcursul vieţii, împărtăşită de fiecare membru al societăţii, indiferent de vârstă.

PERCEPŢIA ADULŢILOR VÂRSTNICI ÎN CONTEXTUL ÎNVĂŢĂRII PE TOT PARCURSUL VIEŢII

M-am pensionat acum un an şi am ajuns să fiu invidiată de cei apropiaţi. Când pleacă dimineaţa la şcoală şi când îşi pregăteşte temele pentru acasă, nepoţica îmi şopteşte: "Cât de fericită eşti, Buni, că nu mai ai de învăţat".

(Mărturia unei pensionare)

Vorbind despre adulţii vârstnici, ne dăm bine seama că în societatea noastră există idei preconcepute, conform cărora:

a) adulţii vârstnici nu mai au nevoie să înveţe (la ce le-ar mai servi învăţarea?);
b) adulţii vârstnici nu mai pot învăţa;
c) adulţii vârstnici sunt doar consumatori de bunuri, care nu mai pot oferi nimic societăţii.

Aceste stereotipuri limitează posibilitatea de a percepe corect şi de a accepta realitatea, inclusiv de către persoanele şi structurile de decizie, dar şi de către adulţii vârstnici înşişi. Psihologii caracterizează perioada de după dezangajare profesională drept „şoc al realităţii" [10], căreia îi sunt specifice restructurări ale personalităţii şi o modificare a funcţiilor psihice, a conştiinţei şi a dinamicii vieţii interioare. În majoritatea cazurilor, această etapă îi surprinde pe indivizi nepregătiţi pentru asumarea şi acceptarea rolurilor noi. Este nepregătită şi societatea noastră, care încă nu dispune de suficiente capacităţi pentru a identifica soluţiile potrivite în sprijinul celor în etate. Ne-am obişnuit să demonstrăm grijă faţă de acest segment al populaţiei prin organizarea de „activităţi *pentru* bătrâni", care, de regulă, poartă un caracter ocazional (fiind mai frecvent desfăşurate cu prilejul Zilei internaţionale a persoanelor în etate). Mai puţin şi mai rar întâlnite sunt activităţile de învăţare, precum şi cele ce presupun implicarea oamenilor în vârstă în diverse activităţi sociale sau de punere în valoare a experienţei şi a realizărilor obţinute de aceştia pe parcursul vieţii – ocazii care le-ar oferi oportunităţi de participare activă în viaţa socială a comunităţii.

Drept argument în favoarea celor expuse, prezentăm rezultatele unui sondaj de opinie realizat de către studenţii de la specialitatea *Psihopedagogie*, Facultatea de Psihologie şi Ştiinţe ale Educaţiei, USM, pe un eşantion de 235 de persoane cu vârsta cuprinsă între 20 şi 45 de ani. Datele sondajului ne permit să constatăm că circa 82% din respondenţi listează printre primele lucruri care pot fi organizate pentru bătrânii din localitatea lor: *ajutorul în gospodărie*, *ajutorul şi însoţirea la cumpărături*, *însoţirea la medic*; 18% consideră că bătrânii au nevoie de socializare, „... doar că noi, tinerii, trebuie să învăţăm cum să comunicăm cu ei". Accesul şi oportunităţile reduse de implicare activă şi valorificare a potenţialului vârstnicilor sunt fundamentate pe stereotipuri şi pe elemente ale culturii noastre provenite din percepţia eronată şi asemănarea nejustificată a bătrâneţii cu infirmitatea.

Autorii *Programului pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici* [8] evidenţiază aspectele ce se referă la "pregătirea societăţii prin schimbarea percepţiilor şi a stereotipurilor pentru o nouă abordare a necesităţilor" vârstnicilor. Programul accentuează nevoia identificării de soluţii pentru combaterea izolării şi conservarea demnităţii acestora. Una dintre posibilele opţiuni în acest sens este implicarea în învăţare. Dacă renunţă la viaţa activă şi nu mai învaţă, vârstnicul se dă bătut, devine copleşit de lumea din jur, deprimat, speriat, confuz şi izolat. Disponibilitatea de a **învăţa** şi curiozitatea de a încerca lucruri noi (fie că vorbim despre un hobby pentru timpul liber, o nouă specializare profesională sau dezvoltarea unor abilităţi/competenţe necesare în viaţa de zi cu zi) sunt ingredientele esenţiale pentru o viaţă trăită cu sens şi pasiune. Henry Ford menţiona: „Oricine renunţă să înveţe este bătrân, chiar dacă are 20 sau 80 de ani. Oricine continuă să înveţe rămâne tânăr. Cel mai important lucru în viaţă este să-ţi păstrezi mintea tânără".

IMPLICAŢIILE ÎNVĂŢĂRII ADULŢILOR VÂRSTNICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Promovarea învăţării adulţilor vârstnici în Republica Moldova este un proces complex, care presupune schimbări de percepţie şi atitudine; restructurări în sistemul de învăţământ; extinderea atribuţiilor ministerului de resort; reconceptualizarea procesului de formare profesională a cadrelor didactice şi a misiunii instituţiei de învăţământ; crearea unei oferte educaţionale atractive şi accesibile pentru adulţii vârstnici.

Această schimbare complexă reclamă asumarea din partea sistemului de învăţământ a responsabilităţii şi integrarea în el a structurilor şi a serviciilor destinate învăţării adulţilor vârstnici (pensionaţi). În termeni concreţi, aceasta ar presupune:

(i) completarea funcţiilor Ministerului Educaţiei (în *Regulamentul privind organizarea şi funcţionarea Ministerului Educaţiei*), revizuirea atribuţiilor OLSDÎ şi a misiunii instituţiilor de învăţământ formal, precum şi asumarea noilor responsabilităţi în legătură cu noile funcţii;
(ii) crearea unui cadru explicit, eficient şi funcţional de colaborare a Ministerului Educaţiei cu toţi

prestatorii de servicii educaţionale, inclusiv pentru vârstnici;

(iii) elaborarea sistemelor de monitorizare a educaţiei adulţilor şi a adulţilor vârstnici prin stabilirea de indicatori relevanţi şi a unor mecanisme de colectare şi prelucrare a datelor, precum şi de valorificare a rezultatelor monitorizării şi evaluării educaţiei adulţilor vârstnici.

În contextul creării oportunităţilor de învăţare a adulţilor vârstnici, dimensiunile esenţiale de dezvoltare a cadrului normativ secundar se referă la:

– elaborarea regulamentului de organizare a educaţiei nonformale, prin care să se recunoască importanţa acesteia în educaţia adulţilor vârstnici, care să specifice cerinţele faţă de furnizorii de educaţie nonformală (cerinţe ce nu trebuie şi nu pot fi echivalate cu cele înaintate furnizorilor de educaţie formală); să se reglementeze relaţiile dintre Ministerul Educaţiei şi furnizorii de educaţie nonformală, relaţiile dintre beneficiari şi furnizori. Acest regulament trebuie să excludă formalizarea educaţiei nonformale, dar trebuie să conţină prevederi care ar asigura calitatea educaţiei nonformale;

> *Educaţia nonformală constă în activităţi educaţionale organizate şi susţinute în cadrul sau în afara instituţiilor de educaţie şi se adresează persoanelor de toate vârstele. Educaţia nonformală nu urmează un sistem ierarhizat şi poate diferi ca durată, fără a implica în mod obligatoriu certificarea rezultatelor învăţării.*
>
> UNESCO, 1997

– elaborarea metodologiei de finanţare din partea statului a învăţării pe tot parcursul vieţii. O asemenea metodologie este indispensabilă, precum este indispensabilă aplicarea prevederilor art. 125 al *Codului educaţiei* privind susţinerea şi promovarea educaţiei nonformale. Finanţarea educaţiei nonformale ar încuraja organizarea formării continue a adulţilor în mediul rural şi ar putea institui mecanisme de asigurare a accesului echitabil al tuturor cetăţenilor la servicii de educaţie nonformală, indiferent de zona în care locuiesc.

Indispensabilă devine în acest context şi consolidarea capacităţilor instituţionale, care presupune, pe lângă multe altele, şi: asigurarea pregătirii psihopedagogice, andragogice şi geragogice a specialiştilor din structurile de stat (de exemplu, APL), din instituţiile şi organizaţiile care lucrează cu adulţii şi adulţii vârstnici şi care prestează servicii de formare continuă profesională şi de educaţie generală pentru adulţi şi adulţii vârstnici. Pregătirea profesională va asigura, în consecinţă, creşterea motivaţiei adulţilor de a participa la activităţi de învăţare, de a se implica în activităţi sociale etc.; încurajarea instituţiilor de învăţământ superior să pregătească formatori pentru educaţia adulţilor şi a adulţilor vârstnici.

Ofertele educaţionale relevante şi motivante pentru adulţii vârstnici sunt elaborate în baza unor cercetări sistematice asupra nevoilor reale de dezvoltare ale acestora. Activităţile de formare axate pe soluţionarea unor probleme concrete cu care se confruntă vârstnicii, pe dezvoltarea unor cunoştinţe şi abilităţi aplicabile în situaţii reale de viaţă, pe care le putem identifica doar prin studiul necesităţilor de formare, asigură relevanţa ofertelor educaţionale pentru această categorie de persoane. Individualizarea şi flexibilizarea ofertelor pot spori valenţele activităţilor de formare şi motivarea adulţilor vârstnici pentru învăţare.

Adulţii vârstnici au nevoie şi de activităţi de formare profesională, de recalificare, pentru a reuşi în obţinerea unei surse de venit suplimentar. Corelarea ofertelor educaţionale cu cerinţele pieţei muncii va contribui la actualizarea ofertelor respective. Ofertele educaţionale bazate pe dezvoltarea competenţelor profesionale vor fi atractive doar dacă vor viza locuri de muncă reale, unde se pot angaja audienţii cursurilor de formare. Or, acestea pot include dezvoltarea competenţelor antreprenoriale, astfel încât audienţii să poată valorifica rezultatele învăţării, să poată crea contexte de punere în practică a noilor achiziţii. Dezvoltarea competenţelor de inserţie profesională poate face oferta mai interesantă pentru adulţii vârstnici.

Valorificarea experienţei adulţilor vârstnici dictează necesitatea unor formări privind dezvoltarea competenţelor de prezentare şi transmitere a propriei experienţe profesionale sau a experienţei de viaţă. Adultul vârstnic este mai motivat şi mai încrezător să se implice în activităţi de împărtăşire a cunoştinţelor, a competenţelor profesionale, a experienţei de viaţă etc., dacă este instruit şi ştie cum să o facă corect.

Oferta educaţională pentru adulţi şi adulţii vârstnici conţine două elemente esenţiale: de formare propriu-zisă şi de educare a culturii învăţării, a dorinţei de a învăţa pe parcursul întregii vieţi.

Aşadar, esenţa educaţiei/formării la o vârstă înaintată are drept scop promovarea schimbărilor pozitive în viaţa vârstnicilor: (i) reorientarea de la pasivitate şi neputinţă spre activitate; (ii) dezvoltarea capacităţii de a-şi gestiona viaţa după pensionare în alt mod; (iii) dezvoltarea capacităţii de a acţiona competent în propriile interese, în interesele familiei şi ale societăţii [1].

P. S. Subiectul abordat în acest articol ne priveşte pe fiecare în parte şi pe noi toţi ca o comunitate. Am listat un şir de acţiuni care vin drept reacţie la problemele cu

care ne confruntăm. E timpul să schimbăm comportamentul reactiv pe unul proactiv şi să prevenim apariţia problemelor. Pregătirea pentru bătrâneţe ar trebui să înceapă cel târziu în adolescenţă. O viaţă lipsită de sens până la 65 de ani nu va deveni plină de semnificaţie atunci când te pensionezi.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. Agapova O. Nu-i timp de îmbătrânit. Ghid metodic pentru activităţi de învăţare şi formare cu adulţii seniori. Chişinău: Epigraf, 2015. 116 p.
2. Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova. Anuarul statistic al Republicii Moldova 2016. Chişinău: Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova, 2016. 384 p.
3. Biroul Naţional de Statistică al Republicii Moldova. Principalele Rrezultate ale RPL 2014. Pe: http://www.statistica.md/public/files/Recensamint/Recensamint_pop_2014/Rezultate/ Nota_informativa_RPL_2014.pdf
4. Buciuceanu-Vrabie M. Indicele de îmbătrânire activă în Republica Moldova. Martie-aprilie 2016. Institutul Naţional de Cercetări Economice, 2016. Pe: http://ccd.ucoz.com/_ld/0/43_Policy_Paper_II.pdf
5. Commission of the European Communities. Adult Learning: It Is Never Too Late to Learn. Brussels, 2006. Pe: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2006:0614:FIN
6. Education for People and Planet: Creating Sustainable Futures for All. Global Education Monitoring Report, 2016. Paris: UNESCO, 2016. 620 p.
7. Faure E. et al. Learning to Be. The World of Education Today and Tomorrow. Paris: UNESCO, 1972. 313 p.
8. Hotărârea Guvernului nr. 406 din 02.06.2014 *Cu privire la aprobarea Programului pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici.* Pe: http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=353338&lang=1
9. Kallen D., Bengtsson J. Recurrent Education: A Strategy for Lifelong Learning. Paris: OECD, 1973. 88 p.
10. Sion G. Psihologia vârstelor. Bucureşti: Editura Fundaţiei România de Mâine, 2003. 256 p.
11. Sprogøe J. Comparative Analysis of Lifelong Learning Strategies and Their Implementation in Denmark, Estonia, Finland, Iceland, Latvia, Lithuania, Norway, Sweden. Copenhagen: The Danish University of Education, 2003. Pe: www.pure.au.dk/portal/files/104/Comparative_Report.pdf
12. Zaidi A. (coord.) et al. Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology and Final Results. Vienna: European Centre Vienna, 2013. 68 p.